



LINSCHOTEN – VEREENIGING

VERSLAG VAN DE 113^{DE} ALGEMENE LEDENVERGADERING, (ONLINE), 12 JUNI 2021, 13.00 UUR

Aanwezig namens het bestuur: Michiel van Groesen (voorzitter), Martijn Punt (penningmeester), Carolien Stolte, Andreas Weber, Stefan Deconinck (leden), Ron Brand (secretaris).

Aanwezige leden: het aantal varieerde, maximaal waren 23 leden aanwezig.

Afwezig met bericht van verhindering: A.P. Bakker, N. van Braam Houckgeest, G. Pauli.

1. Opening

Voorzitter Michiel van Groesen opent de algemene ledenvergadering om 13.00 uur precies en heet iedereen van harte welkom. Hij meldt dat deze ledenvergadering wordt opgenomen en vraagt de aanwezigen om hun camera uit te zetten. De ledenvergadering vindt voor de tweede maal digitaal plaats en Michiel spreekt de wens uit dat iedereen gezond is en dat we elkaar de volgende keer wel weer fysiek ergens kunnen ontmoeten, want daar hebben we allemaal veel behoefte aan. Het is ook een andere bijeenkomst dan anders omdat we voor het eerst de ledenvergadering combineren met een boekpresentatie. Omdat er mensen zijn die wel het ene deel en niet het andere deel willen bijwonen, is de agenda strikt gescheiden. De ledenvergadering duurt strikt tot 14.00 uur. Na een korte pauze vindt daarna de boekpresentatie plaats van deel 119 in onze serie. Michiel heeft een exemplaar hiervan naast zich liggen en hij schat in dat verscheidene leden ook al over een exemplaar beschikken. Dat is een correcte aanname, want er wordt driftig geknikt. Hij verwacht dat deel 120, dat een eenheid vormt met deel 119, waarschijnlijk dit jaar op een feestelijke bijeenkomst ten doop kan worden gehouden.

2. Verslag van de 112^{de} algemene ledenvergadering, gehouden digitaal op 6 februari 2021

Het verslag, dat door secretaris Ron Brand vooraf is toegestuurd en op de website is gepubliceerd, wordt pagina voor pagina doorgenomen. Dit geeft geen aanleiding tot het maken van opmerkingen, zodat het met dankzegging aan Ron wordt vastgesteld.

3. Verslag van de secretaris over het jaar 2020

Ook dit vooraf rondgestuurde en op de website gepubliceerde verslag wordt pagina voor pagina doorgenomen en geeft eveneens geen aanleiding tot vragen of opmerkingen en wordt eveneens met dank aan Ron vastgesteld.

4. Verslag van de penningmeester over het jaar 2019 en 2020; verslag kascommissie

Penningmeester Martijn Punt geeft aan dat de jaarrekeningen van 2019 en 2020 van elkaar verschillen, vooral omdat in 2020 geen deel is verschenen. De kosten voor dat jaar komen daarom niet voor in de jaarrekening voor 2020. Die komen wel voor in de begroting voor 2021. De positie van de Vereeniging wijzigt niet wezenlijk als je rekening houdt dat het positieve saldo over 2020 bedoeld is voor 2021, dat de contributies redelijk op peil blijven. Volgens Martijn moeten we vooral kijken naar 2021 en dan moeten gezamenlijk 2020 en 2021 bekijken om het uiteindelijke resultaat te kunnen bepalen.

Jan Boéré veronderstelt dat de delen 119 en 120 over 2020 gaan en hij veronderstelt dat de inkomsten en uitgave hiervoor in dan 2020 verantwoord zouden moeten worden. Hij vindt, dat zoals het nu wordt geschetst, dit een vreemd beeld is en is het met deze verslaglegging niet eens.

Martijn reageert en geeft aan dat over 2020 nog niet is te bepalen welke bijdragen aan subsidie te verwachten zijn, want die worden voor de delen 119 en 120 toegekend voor het jaar dat ze worden uitgekeerd. Juist de onbekendheid met die kostenkant heeft hem doen besluiten om dit in het nieuwe jaar te verwerken en niet in het oude jaar. Dat had door middel van voorzieningen kunnen worden gedaan, maar die zijn zo onzeker dat ze betekenisloos gaan worden.

Jan Boeré blijft erbij dat deze jaarrekening geen juist beeld geeft over 2020. Hij maakt er geen punt van, maar als oud-penningmeester geeft hij een andere werkwijze aan. Gezien de coronacrisis heeft hij begrip voor de opstelling die door Martijn is voorgesteld.

Martijn geeft aan dat het mooie is dat in het komende jaar alles kan worden rechtgezet.

De leden van de kascommissie, George Pauli en Walter Bornhaupt, zijn niet aanwezig. Hun bevindingen zijn wel op papier ontvangen en daarom stelt Michiel voor dat Ron Brand namens de kascommissie hun bevindingen voorleest. Er zijn twee verklaringen ontvangen, omdat er geen fysieke kascontrole heeft plaatsgevonden. De controle van de kas heeft op afstand plaatsgevonden. De beide verklaringen worden voorgelezen. Op 4 juni 2021 hebben George Pauli en Walter Bornhaupt de financiën van de Linschoten-Vereeniging over de boekjaren 2019 en 2020 separaat van elkaar gecontroleerd en in orde bevonden. Zij verzoeken de ledenvergadering aan de penningmeester decharge te verlenen voor het gevoerde financiële beleid over de beide boekjaren.

Michiel spreekt namens het bestuur zijn dank uit aan de leden van de kascommissie voor het werk dat zij nu alweer een aantal jaren doen. En zijn dank gaat ook uit naar Martijn voor het verzorgen van deze stukken.

5. Begroting voor het jaar 2021

Martijn geeft aan dat de begroting bestaat uit verschillende posten die ook weer verschillen ten opzichte van de voorgaande jaren. In de lijn met wat hiervoor is besproken, hebben we een aanzienlijk hogere kostenpost voor twee omvangrijke delen met veel kleurenafbeeldingen. De kosten zullen ongeveer € 17.000 zijn dit jaar. Daar staat tegenover dat er een bedrag van € 16.500 aan subsidiebijdragen is toegezegd. Dat is een aanzienlijk hoger bedrag dan andere jaren en dat zorgt ervoor dat het saldo niet al te negatief zal zijn, misschien is zelfs sprake van een batig saldo. De contributies blijven min of meer gelijk, maar Martijn merkt op dat de contributienota's die per mail worden verstuurd niet altijd trouw worden betaald. Hij vermoedt dat dit aan de e-mail zelf ligt. Hier moeten we dus achtereen en onderzoeken of deze toch niet beter per post kunnen worden verstuurd. Het bedrag aan contributies is geschat op € 15.000 en daarin is meegenomen de verwachting dat niet alles kan worden geïncasseerd en dit bedrag zou dus nog iets hoger kunnen uitvallen. Bij de toelichting door Martijn wordt op de begroting op het scherm gepresenteerd.

Irene Jacobs vraagt naar de post kosten organisatie waarvoor € 2.000 is begroot. Martijn antwoordt dat dit zowel de bijeenkomsten als de reguliere kosten betreft. Deze post is aanzienlijk lager, omdat er geen fysieke bijeenkomst plaatsvindt, zoals vandaag. Het is moeilijk in te schatten, maar mogelijk kan er dit jaar nog een fysieke bijeenkomst worden georganiseerd. Michiel vult aan en meldt dat de volgens de huidige inschatting deel 120 net voor of na de jaarwisseling zal verschijnen.

Er zijn verder geen vragen, waarop Michiel Martijn bedankt voor de opstelling van de begroting.

6. Bestuurswisselingen

De vierjarige termijn van twee bestuursleden loopt af. Secretaris Ron Brand en bestuurslid Carolien Stolte zijn aftredend en stellen zich beiden herkiesbaar. Het bestuur stelt voor hen voor een nieuwe termijn te benoemen. Er zijn geen reacties vanuit de ledenvergadering, hooguit enig onhoorbaar applaus, en daaruit maakt Michiel op dat de herbenoeming daarmee is vastgesteld. Michiel wil daarbij kort aanvullen, zonder Carolien daarmee tekort te doen, dat Ron als secretaris ontzettend veel werk verzet voor de Vereeniging en Michiel zelf en de leden zijn hem daarvoor dankbaar. Ron dankt hierop voor de vriendelijke woorden.

7. Voortgang der werken

Michiel geeft aan dat we het straks uitvoerig over de delen 119 en 120 zullen gaan hebben. Voor de helderheid legt hij uit dat deze beide delen behoren bij het kalenderjaar 2020. Daarbij is dus enige vertraging opgetreden. De redenen zijn allereerst de coronapandemie, waardoor wij allemaal getroffen zijn, en ten tweede dat het twee bijzonder lijvige delen zijn die heel wat voeten in de aarde hebben voordat ze puntgaaf klaar zijn om naar de leden toe te kunnen.

Net als altijd geeft Michiel een resumé van de volgende delen die op stapel staan. Het deel voor het kalenderjaar 2021 was in eerste instantie ingepland voor 2026. Om praktische redenen is dit naar voren geschoven. Dit deel wordt bezorgd door Willem Mörzer Bruyns en dat vooralsnog de titel draagt *Het goud in de beurs in plaats van op de rok. De herinneringen van koopvaardijkapitein Cornelis Abrahamsz. jr.* Het bestuur verwacht dit deel dit jaar te kunnen uitgeven, want de bezorger is daar al heel ver mee. Willem, zelf aanwezig, geeft aan dat het klaar is. Michiel hecht eraan dat de volgorde van de delen wordt gehandhaafd. De leden zullen dus eerst deel 120 ontvangen en dan pas 121. Hij verwacht dat de leden het in maart of april 2022 in handen zullen krijgen. Het belooft in ieder geval een heel mooi deel te gaan worden.

Deel 122 wordt naar alle waarschijnlijkheid het dagjournaal van militair ingenieur Carl Friedrich Reimer tijdens zijn inspectiereis met de Militaire Commissie in de Oost (1789-1793), dat wordt bezorgd door Jeroen Bos. Dit deel stond in beginsel ingepland voor het kalenderjaar 2021, maar Jeroen heeft daarvoor nog wat meer tijd nodig. We hopen dat dit deel in 2022 verschijnt.

Voor de jaren daarna staat een aantal delen klaar. Deze hebben nog niet een specifiek jaar toegewezen gekregen. In de praktijk gaat het erom welk van die delen het eerst klaar zal zijn en dus als het jaardeel voor 2023 zal verschijnen. De gegadigden daarvoor zijn het reisjournaal van Jan Jacob Bertold uit het begin van de negentiende eeuw, dat wordt bezorgd door Sjoerd de Meer, ook aanwezig in deze ledenvergadering. Of het wordt een uitgave van drie scheepsjournalen uit het einde van de zeventiende eeuw van reizen naar Suriname, de hele vroege periode van de Surinaamse kolonie, resp. 1671, 1683 en 1692. Dit deel wordt bezorgd door Suze Zijlstra en Nettie Schwartz. Dit worden naar het zich laat aanzien de jaardelen voor 2023 en 2024 gaan worden.

Voor de jaren daarna wordt Michiel door Ron gesecondeerd. Voor 2025 staat een deel op de rol met als werktitel 'De slavenreis van het VOC-schip Binnenwijzend van Batavia naar Madagaskar en via Padang weer terug naar Batavia in 1732'. De bezorger van dit deel is Rafaël Thiébaud.

Er is zelfs al een deel ingepland voor 2026, dat dus een jaar kon worden vervroegd omdat het deel van Willem Mörzer Bruyns is doorgeschoven naar 2022. Dit deel heeft als werktitel 'Reisbeschrijving van Texel naar Batavia door Mr. P.H. Esser met zijn gezin in 1820/1821 aan boord van het schip 'De Koophandel', kapitein C.F. Jansen', te bezorgen door Kees Briët.

Michiel is blij dat Ron hem met deze titels uit de brand helpt, want Michiel werd tijdens de vorige ledenvergadering op de vingers getikt dat hij de voorgenomen titels van de delen die op stapel staan even de revue moest laten passeren. Hij hoopt daaraan nu voldaan te hebben. Zoals altijd roept Michiel de leden op om ideeën over nieuwe delen aan het bestuur te melden. Als waarschuwing zegt hij erbij dat niet kan worden gegarandeerd dat dat deel dan voor 2027 verschijnt. De praktijk leert echter dat er nog wel eens wat wordt geschoven. Deze woorden zijn bedoeld als bemoediging, niet als ontmoediging. Het is vooral een aanmoediging voor onderwerpen voor delen die onze reeks nog mooier kunnen maken.

8. Uitreiking Linschoten-Penning 2021 aan Prof. Dr. Henk J. den Heijer, emeritus-hoogleraar zeeschiedenis aan de Universiteit Leiden en voorzitter van de Linschoten-Vereeniging in de periode 2006-2010

Michiel licht toe dat de Linschoten-Penning een keer per twee jaar wordt uitgereikt. Ook dit jaar heeft een driekoppige jury zich gebogen over de vraag wie er in aanmerking komt voor deze eervolle onderscheiding. De voordracht van deze jury is in de woorden van Michiel gretig overgenomen door het bestuur. Hij maakt bekend dat de Linschoten-Penning 2021 wordt uitgereikt aan Henk den Heijer. Henk is hiervan al op de hoogte, hij is ook aanwezig in de ledenvergadering. Namens de jury, die verder bestaat uit Alicia Schrikker en, namens het bestuur, Andreas Weber, leest Johan Francke het juryrapport voor, dat hier volledig is te lezen: <https://www.linschoten-vereeniging.nl/?view=article&id=91:linschoten-penning-2021&catid=18>

Michiel dankt Johan voor het voorlezen van het juryrapport en geeft aan dat het bestuur het prachtige juryrapport van harte onderschrijft.

Henk krijgt de Linschoten-Penning 2021 thuis vervolgens door zijn echtgenote Felicitas toegeschoven. Deze truc om de onderscheiding aan hem uit te reiken, is volgens Henk al eerder toegepast toen hij onlangs de J.C.M. Warnsinck-prijs van de Nederlandse Vereniging voor Zeeschiedenis in ontvangst mocht nemen. Daarop toont hij de Penning waarmee hij, naar eigen zeggen, zeer vereerd is. Henk spreekt vervolgens een kort dankwoord uit. Daarin benadrukt hij het belang van reisverhalen en vooral de prestigieuze delen van de Linschoten-Vereeniging, omdat dit bronnenpublicaties zijn die zullen beklijven. Waarom zijn die reisverhalen zo belangrijk? Henk reist zelf veel, net als veel

anderen, maar wij zijn toch vooral toeristen waarvoor alles is georganiseerd. In de historische reisverhalen kom je juist mensen tegen die nog écht reizigers waren. Henk heeft als wens om in ieder geval nog een reisjournaal te publiceren, misschien bij de Linschoten-Vereeniging als dat past. Het betreft het journaal van Huydecoper die in de jaren 1830 vanuit de Goudkust, Elmina, naar Kumasi reisde, om soldaten te werven voor het KNIL. Arthur Japin, de ontvanger van de eerste Linschoten-Penning, schreef daarover, maar het reisjournaal is nooit uitgegeven.

Michiel dankt Henk voor zijn woorden en noteert dit potentiële deel in onze serie voor 2027 en vraagt of Henk een korte synopsis toe te sturen, wat hij toezegt te zullen doen.

9. Rondvraag

Het laatste agendapunt is de rondvraag, maar hiervan wordt geen gebruik gemaakt.

10. Sluiting

Michiel bedankt de aanwezigen ten slotte voor hun aanwezigheid en meldt dat om 14.15 uur in dezelfde Zoomomgeving de boekpresentatie van deel 119 plaatsvindt. Hij nodigt de leden hiervoor van harte uit. Daarop sluit hij de vergadering om 13.48 uur.

Pijnacker, 2 oktober 2021

Ron Brand, secretaris

Na een korte pauze leidt voorzitter Michiel van Groesen de boekpresentatie in waarbij hij iets vertelt over de totstandkoming van dit deel. Andreas Weber benaderde de Linschoten-Vereeniging enkele jaren geleden met het idee om de reisdagboeken en natuurtekeningen van Pieter van Oort uit te brengen. Hij wilde dat het liefst doen in 2020, het jaar dat Naturalis Biodiversity Centre in Leiden het 200-jarig bestaan viert. Er is toen een aantal scenario's besproken: integrale uitgave of een selectie van de dagboeken. Na het zien van enkele delen was het bestuur echter zo enthousiast dat besloten is om alles uit te brengen. Dat verklaart dat dit het grootste project in de reeks van de Linschoten-Vereeniging is geworden sinds de delen over Jacob Haafner [N.B. het betreft de delen 91, 94 en 96, resp. uitgegeven in 1992, 1995 en 1997]. Ook dit manuscript past niet in één deel, zodat vandaag deel 119, *Kunstenaar op Java*, wordt gepresenteerd, maar dat is dus pas de helft. Het tweede deel verschijnt in de loop van dit jaar als deel 120, *Kunstenaar op Sumatra*. En dit was allemaal nog voor de pandemie, die het maken van dit soort boeken flink heeft bemoeilijkt. Michiel refereert ten slotte aan het feit dat de Walburg Pers de delen heeft toegestuurd aan de Plus-leden. Verschillende leden beamen dit door het hun toegestuurde deel te tonen. Michiel roept op dat als er leden zijn die hun deel binnen enkele dagen nog niet hebben ontvangen, of zij dit aan het bestuur willen laten weten. Hij zag het boek overigens ook al in de boekhandel liggen waardoor het ook voor een breed publiek beschikbaar is.

Vervolgens geeft hij het woord aan bezorger Andreas Weber, die als eerste zal spreken. Hij geeft allereerst aan dat beide delen tezamen een eenheid vormen, daarom bevat deel 119 nog geen literatuuropgaven en indices. Die komen in deel 120. Daarna dankt hij de Linschoten-Vereeniging en de rijke ervaring die wij hebben om dit soort boeken te kunnen maken. Ook dankt hij Willem Mörzer Bruyns, ook aanwezig vandaag, die als een sneltrein door het lijvige manuscript is gegaan. Martin van Zanen, vader van medebezorger Sylvia van Zanen, die aan het eind van het proces het complete manuscript nog op woordniveau heeft bekeken. Rinus Hoogmoed, Steven Jackson, Justine Jansens hielpen bij de wetenschappelijke namen in het beeldkatern. Ook Naturalis wordt bedankt, want via Naturalis kregen de bezorgers de scans van het dagboek en kon het werk aan de beide delen ook tijdens de coronapandemie doorgaan. In het najaar hoopt de Linschoten-Vereeniging in Naturalis beide delen te kunnen overhandigen aan de directeur. De medewerkers van de Walburg Pers worden dankgezegd voor hun geduld, omdat de pandemie ook privé voor Andreas en Sylvia een behoorlijke impact had.

Met behulp van een powerpoint presentatie laten Andreas en Sylvia het prachtige werk zien van Pieter van Oort (1804-1834). Zowel als tekenaar als in zijn dagboeken toont hij zich als een kunstenaar. Andreas belicht de tekeningen en na hem gaat Sylvia wat dieper in op de dagboeken. Geboren en opgegroeid in een niet al te welvarend Utrechts gezin. Zijn vader was Hendrik van Oort, landschapschilder. Beiden werkten ze voor Theodoor Gerard van Lidth de Jeude, directeur van de Rijks Vee-

artsenijschool in Utrecht. Daar leerde hij dieren tekenen en zijn talent bleef niet onopgemerkt. Bij de oprichting van het Rijksmuseum voor Natuurlijke Historie in Leiden, de voorloper van het huidige Naturalis, in 1920, ging de directeur op zoek naar verzamelaars en tekenaars die hij naar het toenmalige Nederlands-Indië kon sturen. Er werd zelfs een commissie opgericht, de Natuurkundige Commissie voor Nederlandsch-Indië, die tot 1850 bleef bestaan. De leden van deze commissie maakten talloze reizen in deze regio. Getalenteerde jonge wetenschappers, waaronder opvallend veel Duitsers, zagen in die commissie een mogelijkheid om hun carrière vorm te geven. Lid zijn van de Natuurkundige Commissie bood een enorme kans, maar ook een kans op een vroeg overlijden, hetgeen verschillende van de leden overkwam. Van Oort zelf overleed ook jong, op nog geen 30-jarige leeftijd. De Natuurkundige Commissie was enorm duur, Andreas schat de totale kosten op 900.000 gulden. De commissieleden werden onderdeel van een redelijk agressief opererende overheid, die erop gericht was om koloniale landbouwproducten, zoals koffie, thee, suiker, zo goedkoop mogelijk naar Nederland te exporteren. Vooral onder Koning Willem I werden talrijke hervormingen geïnitieerd om producten op Java en Sumatra versneld en in grote aantallen naar Nederland te krijgen. De winst die met de opbrengst van de gewassen werd verkregen, kon worden gebruikt om de hoge staatschuld na de Napoleontische periode af te kunnen betalen. Het doel van Koning Willem I was een gezond koninkrijk, dat economisch, politiek en cultureel een belangrijke plaats innam in Europa. Het vergaren van natuurhistorische kennis hoort daarbij en dit was nauw verbonden met het werk van de Natuurkundige Commissie. Daarbij hoort het verzamelen van gewassen en dieren, maar ook topografie, lokaal bestuur en lokale industrie. Om die kennis te vergroten, steunde Willem I de oprichting van een aantal musea, zoals het Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden in Den Haag en ook het Rijksmuseum voor Natuurlijke Historie, het huidige Naturalis, in Leiden. Later kwam daar nog het Rijksherbarium in Leiden bij en al deze musea maakten in de eerste helft van de negentiende eeuw een enorme groei door. Andreas schat dat er in de periode 1820-1850 zo'n 100.000 grote en zware dieren en planten zijn verzameld, geen insecten. Naturalis is wereldwijd nog steeds koploper op het gebied van het onderzoek naar de flora en fauna van Zuidoost-Azië.

Het talent van Pieter van Oort bleef niet onopgemerkt, maar de eisen om naar de Oost gestuurd te kunnen worden en waaraan tekenaars moesten voldoen waren hoog. Hij moest proeftekeningen maken, want tekeningen moesten een dier kunnen vervangen, bijvoorbeeld in geval een schip met een lading dieren zou vergaan. De tekeningen waren belangrijk en moesten aan bepaalde wetenschappelijke regels voldoen. Een dier moest van dichtbij worden getekend, want zo konden alle details goed worden afgebeeld. Alle maten en vormen moesten in perfect met elkaar in verhouding staan. Het dier moest in profiel afgebeeld zijn en in een correcte positie, dus niet vliegend. En het dier moest volledig zijn afgebeeld. Een tekenaar moest soms ook delen van het dier aanvullen als een representatie van de soort. De kleuren moesten correct zijn, het dier moest in daglicht worden getekend en tekenaars moesten wit papier gebruiken.

Van Oort was niet alleen een wetenschappelijk tekenaar, maar ook een echte kunstenaar. Zowel in zijn dagboeken als in zijn tekeningen ging hij vaak buiten de kaders. Dat is te zien in een tekening van een halfaap, die eigenlijk niet voldoet aan een wetenschappelijke tekening. Het dier is in een slecht verlichte ruimte afgebeeld, waardoor het artistiek heel mooi wordt, maar wetenschappelijk voegt het niet veel toe. Het dier is ook verkort afgebeeld, hierdoor is de relatie tussen de verschillende lichaamsdelen moeilijk in te schatten. Hij maakte naar schatting 5 à 600 tekeningen, soms schetsen, soms volledig uitgewerkte tekeningen. Het zijn vooral tekeningen van dieren en landschappen, waarvan een selectie van hoogtepunten in het boek is gemaakt.

Vervolgens geeft Andreas het woord aan Sylvia van Zanen, die ingaat op de dagboeken. Deze vallen uiteen in zeven delen. Sommige daarvan zijn keurig uitgewerkt, maar andere delen zijn meer kladversies met soms veel doorhalingen. Wat opvalt, zijn de vele aantekeningen in de marge, waarvan het de bedoeling was dat ze naderhand toegevoegd zouden worden in een doorlopend verhaal. De dagboekfragmenten beschrijven vrijwel de gehele periode van Van Oorts reis en zijn periode in Nederlands-Indië: vanaf het moment dat hij vertrekt uit Utrecht in november 1825 tot zijn tijd op Sumatra waar hij in september 1834 stierf. Helaas ontbreken er ook een paar fragmenten over bepaalde periodes, die niet de minsten zijn. Het gaat dan om een aantal expeditie die zijn gemaakt op de heenreis bij Kaap de Goede Hoop, en de reis van daar verder naar Indië. En veel belangrijker nog de periode waarin de Natuurkundige Commissie heeft kunnen meereizen met de expeditie op het schip de 'Triton', door de Molukken naar Nieuw-Guinea en terug naar Timor. Gelukkig is over dat gedeelte meer te lezen in deel 117, *Met de Triton en Iris naar Nieuw-Guinea: de reisverhalen van Justin Modera en Arnoldus Johannes van Delden uit 1828*, dat is bezorgd door Willem Mörzer Bruyns.

De rest van de expeditieleden ging vanaf Timor terug naar Java, maar de leden van de Natuurkundige Commissie bleven achter op Timor om daar verder onderzoek te doen. Ze bleven daar ruim een jaar en in die periode is belangrijk natuurhistorisch onderzoek verricht. Enkele van de tekeningen die Van Oort toen maakte, zijn opgenomen in deel 119. Helaas zijn er van die forse periode, bijna twee jaar lang, geen dagboekfragmenten bekend. Sylvia hoopt dat deze fragmenten nog eens boven water zullen komen en zij belooft om samen met Andreas dan te gaan werken aan een derde deel, *Kunstenaar op Timor en Nieuw-Guinea*. Van Oort was niet de enige binnen de Natuurkundige Commissie die een dagboek bijhield. In tegenstelling tot de dagboeken die de gestudeerde heren van de Commissie bijhielden, hadden die van Van Oort geen wetenschappelijk oogmerk. Ze waren niet bedoeld om verantwoording af te leggen aan het museum, niet bedoeld om later uit te geven, ook niet als reisverslag. Voor wie heeft Van Oort ze dan wel geschreven? Hoe moeten de reisdagboeken worden geplaatst? Van Oort spreekt zelf een aantal keren een doelgroep toe. Dan spreekt hij over ‘mijn vrienden’ of ‘mijn jonge vrienden’. Uiteindelijk hebben Andreas en Sylvia geconcludeerd dat de dagboeken toch moeten worden geplaatst in de traditie van egodocumenten, waarbij jongeren uit goed opgeleide kringen werden gestimuleerd om dergelijke dagboeken te maken als pedagogische oefening; dit met als doel het aanleren van zelfreflectie, het verbreden van kennis van natuur en kunst en de samenleving. En om dat op een bepaalde manier te verwerken in een dagboek. Wat kunnen de lezers verwachten van deze dagboeken? In ieder geval heel veel levendige beschrijvingen die duidelijk gemaakt zijn met een kunstenaarsoog. Te denken valt aan beschrijvingen van landschappen, ook schetsjes van die landschappen die Van Oort in de dagboeken heeft opgenomen. Met dank aan de uitgever zijn die ook opgenomen binnen het dagboek zelf. Bij sommige van die schetsjes staan aantekeningen over kleurgebruik, waarschijnlijk met de bedoeling om ze later uit te werken tot een aquarel. En verder beschrijvingen van gebeurtenissen, van mensen, van feestjes, bijzondere ontmoetingen en de dagelijkse praktijk van het reizen en het verzamelen. Want de natuur intrekken, dat waren enorme operaties. Er zijn ook beschrijvingen van lokale monumenten, daarvoor had Van Oort een bijzondere interesse, zoals voor begraafplaatsen of restanten van oude steden. En dan ook alle bijbehorende volksverhalen, waarnaar hij ook echt op zoek ging bij de lokale bevolking en die bij die plaatsen hoorden. Al die beschrijvingen werden afgewisseld met heel persoonlijke en soms heel emotionele passages. Hij schrijft bijvoorbeeld een aantal keren over zijn geluksgevoel als hij met de commissieleden in een tent verblijft, ergens op een onherbergzame berg. Dan waardeert Van Oort echt de rust van de natuur. Hij benoemt ook een keer dat hij blij is ver weg te zijn van de drukte van de stad. Ook komt er regelmatig gefoeter voor, op zijn karige salaris, want hij vond echt dat hij in vergelijking met anderen te weinig verdiende. En van de consequenties daarvan voor hem was dat hij niet in staat was te trouwen. Hij heeft het ook over de vreugde bij de geboorte van zijn zoon, ‘een kroonprins’, schrijft hij. Die zoon had hij bij een inlandse vriendin met wie hij jarenlang heeft samengeleefd. Ze heette Sipit. Ook beschrijft hij zijn verdriet en zijn tranen bij de dood van zijn moeder in Utrecht. Dit nieuws bereikte hem pas een vol jaar later. Ook bij de dood van leden van de Commissie grijpt hem duidelijk aan. Een van hen kwam gruwelijk om het leven tijdens een opstand van Chinese arbeiders, die door de koloniale overheid naar Indië waren gehaald als goedkope arbeidskrachten. Op het moment dat ze bij aankomst in Batavia te horen kregen dat ze veel minder zouden gaan verdienen dan ze aanvankelijk was voorgespiegeld, kwamen ze in opstand en trokken ze plunderend en moordend door de regio. Daarbij kwam zoöloog Heinrich Christiaan Macklot om het leven. Op het moment dat Van Oort die gebeurtenis beschrijft in zijn dagboek dan spatten het verdriet en de ontzetting van de pagina’s af. Macklot had pech, hij was op het verkeerde moment op de verkeerde plaats. Hij is keurig begraven, er is een foto van zijn graf in Krawang bekend, gemaakt tussen 1920 en 1935. Inmiddels het graf volledig overwoekerd door tropische beplanting. In het dagboek van Van Oort lees je hoe hij in de weken daarna, stukje bij beetje, informatie verzamelde over hoe de laatste uren van Macklot eruit hebben gezien. Hij sprak met ooggetuigen en steeds meer puzzelstukjes kwamen bij elkaar, en iedere keer weer doordrenkt van emotie. Maar tegelijkertijd is hij in staat die gebeurtenissen, die hebben geleid tot het ontstaan van de opstand, heel rustig te analyseren. Impliciet levert hij daarbij kritiek op de koloniale overheid. Op andere plaatsen is die kritiek op de overheid meer onverbloemd en neemt Van Oort het op voor de lokale bevolking. Hij vindt dat zij in zijn ogen soms veel te hard moeten werken, dat ze hun eigen levensstijl moeten opzeggen ten bate van het opkomende cultuurstelsel, dat net in gang was gezet op het moment dat Van Oort begon te reizen door Nederlands-Indië. Op die momenten komt Van Oort echt over als een mensenvriend, die op een heel zachte en vriendelijke manier omgaat met de lokale bevolking. Uit het hele dagboek blijkt dat hij echt interesse heeft. Er zijn echter andere momenten waarvan wij als moderne lezers

heel erg gechoqueerd zijn van passages. Bijvoorbeeld op 2 juni 1832, daar behandelt Van Oort zonder blikken of blozen een Chinees alsof het een onbekende exotische diersoort is. Direct hierna vervolgt hij heel simpel zijn dagboek door te vertellen dat hij al een paar dagen bezig is met het tekenen van vogelnesten en eieren omdat het toevallig de broedtijd is op dat moment. De arme Chinees is waarschijnlijk verzonden naar Europa waar hij mogelijk in een museum heeft tentoongesteld gestaan. En dat is natuurlijk wel een punt waarbij die dag heel erg aansluit bij de discussie die nu heerst over dit soort natuurhistorische objecten. Die context van deze Chinees wordt nog aparter als je je beseft dat Van Oort jarenlang samenwerkte met een Chinese tekenaar, Tsing Wang Ho, die de Commissie hielp bij het vervaardigen van wetenschappelijke tekeningen voor het museum. Van Oort is voortdurend vol lof over deze Chinees. ‘Mijn goede Chinees’, noemt hij hem. Van Oort noemt in zijn dagboeken heel veel mensen, heel dier- en plantsoorten. Die wilden de bezorgers uiteraard van een goede achtergrond voorzien, waarvoor ze dachten verschillende bibliotheken te kunnen induiken om stapels boeken te kunnen doorpluizen. Maar net op het moment dat Andreas en Sylvia startten met het annoteren van de editie werd de eerste lockdown verkondigd. Bibliotheken werden gesloten, alles zat achter slot en grendel. Daarom zijn ze voor een belangrijk deel aangewezen geweest op online beschikbare publicaties en bronnen. Dan blijkt hoe ongelooflijk belangrijk alle digitaliseringsprojecten zijn en die online publicaties. Gelukkig waren er prima studies online, waarin zelfs lokale Indische namen en van dieren en planten teruggevonden konden worden, die Van Oort voortdurend in zijn dagboeken noemt. Op die manier zijn ook veel wetenschappelijke namen teruggevonden. En zelfs heel specifiek over planten in een natuurgebied rond de berg Salak voorkomen, een gebied waar Van Oort lang rondreisde. Er waren veel vroeg negentiende- en vroeg-twintigste-eeuwse publicaties die de bezorgers hielpen om een weg te vinden in die brij aan diernamen, die Van Oort gebruikte. Van Oort gebruikte Nederlandse namen, Duitse namen, Maleise namen, Sundanese namen en Latijn in heel veel verschillende vormen, zoals dat in de vroege negentiende eeuw nog het geval was. Toen circuleerden er nog heel wat wetenschappelijke namen en met die vroege negentiende-eeuwse bronnen hadden Andreas en Sylvia veel baat. Ook nuttig waren de gedigitaliseerde Indische kranten in Delpher. Daarin zijn veel gewone, onbekende mensen teruggevonden, hun levens en achtergrond. Helaas was niet iedereen vindbaar, opvallend en niet geheel onverwacht vooral de mensen van niet-Europese komaf. De bezorgers hebben toch zo veel mogelijk hun best gedaan om zo veel mogelijk achtergrond te kunnen bieden in deze uitgave.

Andreas rondt af en stelt dat het zeer ongebruikelijk is dat een wetenschappelijke tekenaar zo'n uitgebreid dagboek nalaat. Meestal verdwijnen dit soort wetenschappelijke tekenaars naar de achtergrond en worden zo ook vaak niet gewaardeerd. En dit terwijl ze cruciaal zijn voor natuurhistorisch onderzoek. Het dagboek van Van Oort voldoet niet aan het dagboek van een wetenschappelijke reiziger. Het biedt geen opsomming van plant- en diernamen. Enerzijds is het persoonlijk en het bevat wetenschappelijk ingrediënten, maar het past niet in de kaders die toen bestonden. Op het moment dat het manuscript terugkwam naar Nederland, leefde Van Oorts vader nog, maar hij heeft het waarschijnlijk nooit ingezien. Door de ongefilterde en ongepolijste inkijk hoe een land in kaart werd gebracht, wordt het dagboek een uitermate interessante historici, kunsthistorici, ecologen en biologen. Een eventueel vervolgonderzoek is interessant, omdat rond 1870, circa 40 jaar na de reizen van Van Oort, ongeveer 60% van de oorspronkelijke op Java voorkomende bossen was verdwenen; dit als gevolg van de sterk groeiende intensieve landbouw, met producten zoals koffie, suiker en indigo. Van Oort schrijft ook dat hij door een landschap reist dat zwaar door de landbouw in beslag wordt genomen. De dagboeken tonen en leggen een beeld vast van oorspronkelijke bossen en dieren dat niet meer zo voorkomt op Java. De dagboeken bieden ook nog informatie over weersomstandigheden. Dat is ook interessant vanwege een aantal grote vulkaanuitbarstingen in deze regio in het begin van de eeuw en deze hebben het klimaat daar deels veranderd. Heel fascinerend was hoeveel mensen er bij alle werkzaamheden betrokken waren. In de tien jaar dat Van Oort daar reisde zijn er per reis zo'n 100 mensen bij betrokken: dragers, koks, soldaten, in totaal moeten het er duizenden zijn geweest. Soms werden helpers betaald, maar soms ook niet. Dan moesten ze gedwongen meelopen. Ten slotte zegt Andreas dat we pas zijn begonnen om de sterk verweven geschiedenis van natuurhistorische collecties en het koloniale verhaal daaronder te ontrafelen. De bezorgers hopen dat deze publicatie wetenschappers en ook een breed publiek uitdaagt om met een cultuurhistorische bril naar de verzameldrift in de voormalige kolonie te kijken. Deze collectie zijn heel belangrijke biologische collecties, maar het zijn ook belangrijke cultuurhistorische collecties waarmee een belangrijk stuk Nederlandse cultuurhistorie kan worden geschreven.

Michiel dankt Andreas en Sylvia voor hun prachtige presentatie die heel goed laat zien hoeveel dimensies er vastzitten aan dit reisverslag en aan de illustraties die daarbij horen. En ook waarom het zo'n ingewikkeld werk is om dat nu nog in de juiste passende context te plaatsen. Hij zwaait de bezorgers alle lof toe wat zij in de afgelopen jaren hebben gepresteerd.

Vervolgens stellen verschillende leden nog een flink aantal vragen. Een vragensteller lukt dat door technische problemen niet waardoor Michiel belooft dat dit lid de eerste vraag mag stellen bij de presentatie van deel 120 in Naturalis. Hij bedankt alle aanwezigen voor hun aanwezigheid en aandacht bij deze digitale boekpresentatie. En als deel 120 niet meer in dit jaar kan worden gepresenteerd dan toch zeker vroeg in 2022. Hij wenst iedereen veel plezier bij het lezen van deel 119 en hoopt iedereen snel weer in levende lijve te kunnen zien.